

## Un poble preromà mal conegut. Els *bargusii* o *bergistani* de l'interior de Catalunya. Estat de la qüestió històrica i arqueològica

M. Cura Morera i E. Sánchez

El propòsit d'aquesta breu comunicació és oferir algunes consideracions entorn de les referències que sobre els *bargusii* o *bergistani* recullen els textos clàssics. Encara que àmpliament conegudes, no sempre han estat reflectides d'una manera crítica, tasca imprescindible que cal realitzar abans de reutilitzar els testimonis literaris per a la reconstrucció històrica i a la vegada adequar-los en relació amb la coneixença arqueològica de què es disposa.

La primera referència que donen els textos cal emmarcar-la entorn de l'any 218 a. de la n. e., i en relació amb la tasca desplegada per la diplomàcia romana prop d'algunes tribus indígenes per tal d'atreure-les a la seva causa i sollevar-les enfront de la propera ofensiva cartaginesa.<sup>1</sup> La informació transmesa per l'historiador Tit Livi menciona, concretament, els *bargusii* i els *volciani*:<sup>2</sup> «legati Romani ab Carthagine, sicut iis Romae imperatum erat, in Hispaniam, ut adirent civitates et in societatem pellicerent aut averterent a Poenis, traiecerunt, ad Bargusios primum venerunt, a quibus benigne excepti, quae taedebat imperii Pnici, multos trans Hiberum populos ad cupidinem novae fortunae evenerunt ad volcianos Romae est ventum» (Liv. 21, 19, 6).<sup>3</sup>

1. La política bel·licista i imperialista dels barkides establerts al sud de la península a partir de l'any 237 aC ja havia obligat Roma a reconèixer, pel famós "tractat de l'Ebre" de l'any 226, l'existència d'un domini cartaginès al sud d'aquest riu. Però l'amenaça d'una ofensiva cartaginesa és evident després de la destrucció de Sagunt per Anníbal el novembre de l'any 219 aC.

2. La localització dels *bargusii* es dona a continuació en el present article. Els *volsciani* són un poble desconegut i sense cap més referència en les fonts, però podria correspondre molt bé a una deformació dels *volscques*, poble gal establert tocant al Pirineu i amb els quals Anníbal signaria una aliança a Ruscina (Liv. 21, 24).

3. «Els ambaixadors romans des de Cartago passaran a Hispania, com se'ls havia manat per visitar els pobles i apartar-los dels cartaginesos. En primer lloc, van apropar-se als bargusii, que els rebieren benignament cansats com estaven de la pressió cartaginesa, molts altres pobles d'aquesta part de l'Ebre també els encisaren a causa dels seus desigs de temptar un nou atzar. D'allí van anar als volscians [...].»

Dos fets podrien explicar l'origen d'una ambaixada en unes tribus tan allunyades de la costa: en primer lloc, tal com ja es desprèn dels mateixos textos clàssics, cal admetre una aliança dels grecs d'Empòrion i Roma, la qual cosa els assegurava la cobertura i el control de la zona del litoral;<sup>4</sup> el segon aspecte és expressat per l'arqueologia, i respon a l'expansió dels *ilergetes* vers les comarques centrals com a exponent d'una política filo-cartaginesa per al control d'aquesta zona.<sup>5</sup>

Les dades arqueològiques confirmen que un poble, possiblement els *bargusii*, representat per un substrat cultural molt característic a les darreres etapes del bronze final i de la primera edat del ferro (Cultura de Merlès)<sup>6</sup> i que evoluciona al seu torn a partir del segle VI en un procés molt peculiar d'iberització (Cultura Ibèrica de l'Interior),<sup>7</sup> es veu sobtadament interromput a les comarques del Solsonès i del Bages, a mitjan segle III, com a conseqüència de la intrusió d'un nou marc cultural de tipus ilerget.<sup>8</sup>

Aquesta cultura ibèrica —o millor preromana— de l'interior, ja havia estat assenyallada per Boch Gimpera,<sup>9</sup> que admetia els *bargusii* com a poble "no ibèric" i els emparentava amb els *ceretani*<sup>10</sup> i els sordons;<sup>11</sup> per l'historiador, l'impacte de l'expansió dels "ibers" (*ilergetes*) donaria origen als *lacetani*<sup>12</sup> i als *ausetani*; això queda reflectit en el paràgraf d'Avienus següent: «at quidquid agri cedit alto habuere duri, C(a)eretes omnes et Ausoceretes prius nunc pari sub nomine gens est Hiberum [...]» (Avienus, *Oda Marítima*, 549-552).<sup>13</sup>

El pas de l'exèrcit d'Anníbal ofereix nous testimonis sobre els *bargusii*, alhora que manifesta algunes dades historiogràfiques importants, com ara les referències recollides per Tit Livi: «Ilergetes inde Bargusiosque et Ausetanos et Lacetaniam, qua subiecta Pyrenaeis montibus est, subegit, oracque huic omni praefecit Honnonem, ut fauces, quae

4. POLIBI III, 76, 1. LIVI, 21, 60; 26, 19.

5. Els ilergetes formaven part de l'exèrcit cartaginès abans que travessés l'Ebre, tal com mencionen POLIBI III, 377 i LIVI 21, 22.

6. Sobre la Cultura de Merlès, vegeu el darrer treball publicat: Miquel CURA MORERA i Jordi ROVIRA PORT, «Consideracions sobre el poblat del Broze Final de Merlès (Sant Pau de Pinós, Barcelona)», *Cypselà* [Girona], 1 (1976), p. 101-104.

7. Miquel CURA i MORERA, «Contribució a l'estudi de les poblacions preromanes de l'interior de Catalunya», a: *II Col·loqui Internacional d'Arqueologia de Puigcerdà*, Puigcerdà, Institut d'Estudis Ceretans, 1978, p. 177-188.

8. Encara un desfasament de cronologies, un intent de síntesi cronològica i cultural dels jaciments coneguts a les valls del Cardener i l'Alt Llobregat és el de Miquel CURA i MORERA, «El poblament preromà en les comarques centrals de Catalunya», a: *Butlletí Arqueològic de Tarragona*, època IV, fasc. 113-120, 1971-1972, p. 55-67.

9. Pere BOSCH GIMPERA, *Etnologia de la Península Ibèrica*, Barcelona, 1932, p. 381.

10. Josep PADRÓ PARCERISA i Pere CAMPMAYÓ, «Els ceretans», a: *II Col·loqui Internacional d'Arqueologia de Puigcerdà*, Puigcerdà, Institut d'Estudis Ceretans, 1978, p. 189-210.

11. Pere BOSCH GIMPERA, *op. cit.*, p. 405. Juan MALUQUER DE MOTES et alii, *Cata estratigràfica en el poblado "la Pedrera" en Vallfogona de Balaguer, Lérida*, Institut d'Arqueologia, Universitat de Barcelona, 1960.

12. Pere BOSCH GIMPERA, *op. cit.*, p. 381.

13. Els *ausetani*, habitants d'Ausa (Vic), «aquest territori que retrocedeix des del mar el tenien abans els *Ceretes* i els forts *Ausoceretes*, que ara amb aquest mateix nom són una tribu ibèrica».

Hispanias Baliis iungunt, in potestate essent» (Liv. 21, 23),<sup>14</sup> basant-se en la historiografia romana de Fabi Pictor i de Celi Antipater; els *bargusii* són també mencionats pel grec Polibi, que havia utilitzat directament les cròniques del carteginès Silè, avui desaparegudes:

«Ἰλουργητῶν ἔθνος καὶ Βαργουσιῶν, ἔτι δὲ τοὺς Αἰρηνοσίους καὶ τοὺς Ἄνδοσίους μέχρι τῆς προσαγορευομένης Πυρρήνης.» (Pol. III, 35, 1).<sup>15</sup>

Ambdues referències són pràcticament idèntiques, ja que mencionen els *ilergetes* i els *bargusii*, i es diferencien tan sols en els darrers noms; el text grec anomena els *andosini* i els *airenosoi*, que s'identifiquen amb tribus pirinenques,<sup>16</sup> a la vegada que el text llatí fa referència als *ausetani* i a la *Lacetania*.<sup>17</sup> Aquesta petita diferència serà la que ha de motivar en la mateixa interpretació històrica la polèmica entorn de la ruta seguida per Anníbal, o bé la via al llarg de tot el Segre, per aquells qui adopten el text de Polibi,<sup>18</sup> o una via transversal des del Segre Mig i pel Solsonès i el Berguedà fins al Coll de Jou, si s'accepta el text llatí.<sup>19</sup> No obstant això, tant en un com en l'altre, els *bargusii* resten plenament emmarcats en un territori septentrional al dels *ilergetes* i abans dels primers contraforts muntanyencs del Pirineu.

A partir d'aquest passatge, els textos no donen cap més referència entorn dels *bargusii*, fet que realment sorprèn, ja que les referències següents són riques en mencions per a la resta de pobles indígenes del Principat, com a conseqüència de la conquesta romana.

Caldrà, doncs, esperar l'any 195 a. de la n. e., moment de la gran revolta indígena contra l'administració romana recentment implantada, que va obligar a desplaçar a les nostres terres el cònsol Marc Porci Cató,<sup>20</sup> el qual, aliat aleshores amb Bilistages, reietó *ilergete*,<sup>21</sup> pacificà de nou el territori, però, «[...] ad hunc vanum et sine auctore ullo rumore Bergistanorum civitatis septem castella defecerunt, quos deducto exercitu consul sine morando proelio in potestatem redigit haud ita multo post iidem, regresso Tarracoenem consule priusquam indequam procederent, defecerunt, iterum subacti, sed non

14. «Sotmeté els *Ilergetes* i *Bergusii*, *Ausetani* i la *Lacetània*, regió oberta davant el Pirineu, i posà a Hannon al capdavant d'aquesta regió [...]»

15. «Sotmeté els *Ilergetes* i *Bargusi*, després els *Airenosoi* i *andosini* tocant ja als Pirineus [...]»

16. Sense cap més referència en els textos clàssics. S'identifica els *airenosoi* com els habitants de la Vall d'Aran i els *andosini* com els d'Andorra.

17. Les descripcions i les referències que donen els textos clàssics fan fàcil interpretar la *Lacetània* i els *lacetans* com a nom geogràfic de tota la regió de Catalunya a l'oest del poble hel·lenitzat dels *indigetes*. En aquest punt, és important la hipòtesi del filòleg Coromines, que sosté que Catalunya prové de la metàtesi de *Lacetània*, o *Catalània*.

18. Pere BOSCH GIMPERA, «El pas del Pirineu per Anníbal», a: *Homenatge a Jaume Vicens Vives*, Universitat de Barcelona, 1965, p. 135-141.

19. Ramon D'ABADAL, *Els precedents antics a la història de Catalunya*, Barcelona, 1967, p. 89.

20. Cònsol l'any 195 aC, va escriure una obra històrica sobre el seu viatge i les seves campanyes a la península, de la qual solament per desgràcia se'n conserven alguns fragments.

21. Liv., 34, 11.

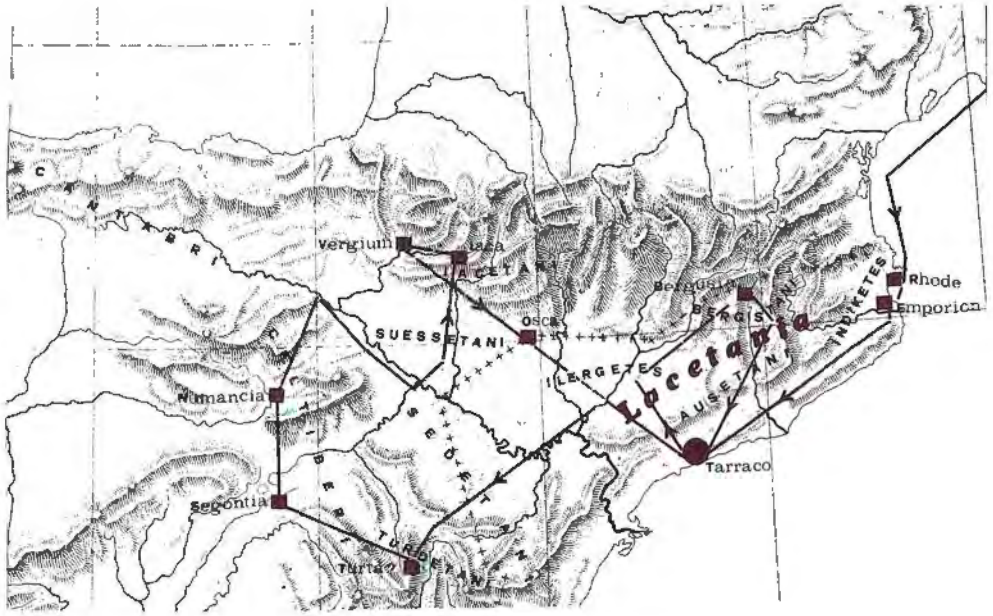


FIGURA 1. Campanya de l'any 195 a. de la n. e. del cònsol M. Porci Cató

eadem vania victis fuit, sub corona venire omnes, ne saepius pacem sollicitarent» (Liv. 34, 16).<sup>22</sup>

La historiografia emprada es basa sobretot en la història de Valeri Antias, que va conèixer directament els discursos i els escrits del mateix cònsol.<sup>23</sup> Aquest canvi de fonts documentals, en Livi, serà la principal causa que mencioni *bergistani* en comptes de *bergusii*, per tal com els cronistes llatins, en considerar-los hispànics o ibèrics, els anomenen amb la desinència *-tani*, dels gentilicis a la manera ibera.<sup>24</sup>

Però el text de Livi continua: «consul (Cato) interim rebellione Bergistanorum ictus ceteras quoque civitates ratus per occasionem factururus arma omnibus iis Iberum Hispanis adimit» (Liv. 34, 17).<sup>25</sup> Aquest episodi tan interessant, sobre l'enderrocament de les

22. «A aquest rumor imaginari i sense fonament, set fortalces de la nació dels Bergistans es revoltaren; portat l'exèrcit contra ells, el cònsol va reduir-los sense cap batall digne de record. Poc després, de tornada a Tarragona, van revoltar-se de nou (sense esperar que haguessin marxat els romans). Foren de nou sotmesos, però no tractats amb la mateixa indulgència, tots foren possats en subasta perquè no demanessin la pau amb abundant freqüència.»

23. Vegeu nota 20.

24. Guillermo FATÁS CABEZAS, «Sobre suesetanos y sedetanos», *Archivo Español de Arqueología* [Madrid], núm. 44 (1971), p. 111.

25. «En aquell temps, el cònsol impressionat per la rebel·lió dels bergistans, i convençut que arribada l'ocasió, la resta de les ciutats podrien seguir el seu exemple, va desarmar tots els hispans d'aquesta part de l'Ebre.»

muralles, és narrat per sis altres autors diferents, amb certes variants i fins i tot amb contradiccions quant al lloc d'aplicació;<sup>26</sup> però, si avui sabem que no va complir-se d'una manera categòrica i immediata,<sup>27</sup> si que no dubtem que la campanya del cònsol representà el final de l'independentisme i la consolidació de l'administració romana a les nostres terres.<sup>28</sup>

A opinió nostra, ací finalitzen les referències entorn dels *bargusii* o *bergistani* que ofereixen els textos antics; serà aleshores quan les dates arqueològiques i les troballes epigràfiques aportaran noves coneixences; però, abans d'aprofundir-les, cal fer una referència a dues mencions que per raó d'una excessiva generalització i d'una manca de crítica s'interpreten com a referències pertanyents a aquests mateixos pobles.

La primera és una continuació de la campanya de Cató i fa referència a la conquesta del *castrum Bergium*, que alguns investigadors han volgut identificar en l'antic Berga.<sup>29</sup> El testimoni continua essent l'historiador Livi, i el reproduïm a continuació: «confestim inde victor ad Bergium castrum ducit receptaculum id maxime praedonum erat et inde incursione in agros pacatos provinciae eius fiebant. Transfugit inde ad consulem princeps Bergistanus el purgare se ac populares coepit: non esse in manu ipsius rem publicam, praedones receptos totum suae potestatis id castrum facisse, consul cum domum redire conficta aliqua probabili cur adfuisset causa iussit, cum se muros subisse cerneret intentosque praedones ad tuenda moenia esse, tum uti cum suae factionis hominibus meminisset arcem occupare, id uti praeceperat factum repente anceps terror, hinc muros ascendentibus Romanis, illinc srce capta barbaros circumvasit. Huius potitus loci consul eos qui arcem tenerant liberos esse cum cognatis suaque habere iussit, Bergistanos ceteros quaestori ut venderet imperavit, de pradonibus cupplicium sumpsit, pacata provincia vectigalia magna instituit ex ferrariis argentariisque quibus tum institutis locupletior in dies provincia fuit, ob has res gestas in Hispania supplicationem tiduum patres decreverunt» (Liv. 34, 21).<sup>30</sup>

26. Josep de C. SERRA RÀFOLS, «Un episodi de la Història de Catalunya», a: *Homenatge a Jaume Vicens Vives*, Universitat de Barcelona, 1965, p. 167-172.

27. Amb una millor coneixença, avui, de les ceràmiques gregues de vernís negre, pot comprovar-se que la majoria dels *oppida* del Principat perduren en la seva vida almenys fins al canvi d'era, fet que sembla comprovar-se en el jaciment del Cogulló (Sallent) i en les ceràmiques aparegudes al puig Cardener (Manresa).

28. Després de la campanya de Cató, el territori català sembla restar pacificat i ja no tenim més referències, com no sigui l'any 183 aC, quan en territori dels *ausetani* es derrota una incursió de celtibers, i finalment la pacificació dels *ceretani* l'any 39 per Domici Calvi.

29. Adolf SCHULTEN, *Fontes Hispaniae Antiquae*, vol. III, Barcelona, 1935, p. 189; Antonio GARCÍA BELLIDO, «Bandas y guerrillas en luchas con Roma», *Hispania* [Madrid], tomo V, núm. 21 (1945); José MARTÍNEZ GÁZQUEZ, *Campaña de Catón en Hispania en el 195 aC*, Barcelona, 1974.

30. «D'allí marxaren els guanyadors cap a *castrum Bergium*. Era aquest, sobretot, un refugi de bandolers, que des d'allí feien incursions pels territoris sotmesos de la província. El cap dels *Bergistani* va presentar-se al costat del cònsol i començant a excusar-se a sí mateix i als seus conciudadans, digué que el poder no estava a les seves mans, sinó dels bandolers allí refugiats que s'havien fet amos de la ciutat. Cató li manà tornar a casa seva i inventar quelcom per excusar la seva absència; recomanant-li que quan veiessin els romans acostar-se a les muralles i els bandolers ocupats a defendre-les, ocupés amb els seus homes la ciutadella. Tal com s'ordenà es va fer, i agafats de sobte els bàrbars, entre els romans que pujaven per les muralles i els que havien ocupat la ciutadella,

Per això, revisem la campanya catoniana a Hispània, encara que sigui breument: Cató, que arriba per mar, abans de desembarcar a Empòrion, ja ha de reconquistar la ciutatella de *Rhode*;<sup>31</sup> desembarcat a Empòrion, comença la campanya de pacificació, primer contra els *indigetes*<sup>32</sup> i amb l'aliança dels *ilergetes* de Bilstages,<sup>33</sup> sotmet la resta de pobles i arriba per terra a Tarragona. Ací, s'assabenta de la revolta de les set fortaleses *bergistanes* i marxa contra elles, un cop feta la pau amb aquests, es rebel·len de nou i són venguts com a esclaus;<sup>34</sup> desarma i mana enderrocar les muralles d'aquesta part al nord de l'Ebre;<sup>35</sup> marxa en ajuda del pretor Manli contra els *celtiberi* de la Meseta i els *turdetani*, els quals derrota,<sup>36</sup> i retorna cap a l'Ebre, bo i sotmetent els *sedetani* i *suesetani* de la vall mitjana de l'Ebre;<sup>37</sup> i d'ací, contra els *lacetani*, «deviam et silvestrem gentem»<sup>38</sup> [...] igitur ad oppidum eorum oppugnandum consul ducit non Romanos modo cohortes, sed inventutem etiam merito infensorum iis sociorum<sup>39</sup> [...] maximum ex omnibus auxiliis numerum Suessetanae inventutis habebat, eos ad murum oppugnandum subire iubet, quorum ubi arma signaque Lacetani cognovere, memores, quam saepe in agros eorum impune persultassent, quoties ipsos signos collatis fudissent fugassentque, patefacta repente porta universi in eos erumptum»<sup>40</sup> (Liv. 34, 20); pacificats els *lacetani*, Cató marxa cap a *Castrum Bergium*. Tota aquesta darrera descripció transcorre, doncs, a la vall de l'Ebre<sup>41</sup> i, per tant, el nom de *lacetani* que ací es dona ha de canviar-se per *iacetani*,

---

un esparverament barrejat amb incertitud s'apoderà d'ells. Amo d'aquest lloc, el cònsol ordenà que tots aquells i els seus parents que havien col·laborat en la captura de la ciutatella restessin lliures, els restants *Bergistani* els donà al pretor per a ésser esclaus; els bandolers els condemnà al suplici. Pacificada la província, va imposar-li un gran tribut sobre les mines de ferro i plata, el qual va contribuir més tard a enriquir la província. Per tots aquests èxits aconseguits a Hispània, els senadors decretaren tres dies d'acció de gràcies.»

31. Liv. 34, 8, l'actual Roses.

32. Els *indigetes*, habitants de l'Empordà. Liv. 34, 9; 34, 15; 34, 16.

33. Liv. 34, 11. És curiós de constatar que el joc d'aliances s'ha alternat, els revoltats contra l'administració romana són els antics aliats en la Segona Guerra Púnica, en canvi, l'enemic —sobretot els *ilergetes*— esdevé aliat. Cf. Francisco RODRÍGUEZ ADRADOS, «Las rivalidades de las tribus del NE español y la conquista romana», a: *Estudios Menéndez Pidal*, vol. I, Madrid, 1950, p. 563-585.

34. Liv. 34, 16.

35. Vegeu notes 25 a 27.

36. Liv. 34, 19.

37. Vegeu nota 24.

38. «[...] nació apartada i salvatge». No poden ésser els *lacetani* del Principat perquè en la campanya ja havia dominat aquestes terres.

39. «[...] el cònsol portà a assetjar la seva ciutat, no tan sols a les seves cohorts romanes, sinó també a la joventut dels seus aliats justament enfadats [...]». Ací, solament es fa referència a una sola ciutat, cosa que va millor amb els *iacetani* que amb els *lacetani*, dels quals els textos clàssics n'esmenten unes quantes.

40. «La major part dels seus auxiliars eren *Suessetani*, els manà un atac frontal contra les muralles. Quan els *Lacetani* van reconèixer els seus atacants, recordant en quantes altres batalles els havien guanyat, obriren les portes i sortiren contra ells.» Això constata de nou que els *suesetani* devien ésser veïns d'aquests *lacetani*, i per tant aquests serien els habitants d'*Iacca*.

41. Els *celtiberi*, a la vall alta de l'Ebre; els *sedetani*, entre l'Ebre i els Montcaí; els *suesetani*, a la regió de les 5 Villes al nord de l'Ebre; els *lacetani* o *iacetani*, a la zona d'*Iacca*.

d'*Iacca*, segons ja havien encertit Goetfried,<sup>42</sup> Hübner,<sup>43</sup> Bosch Gimpera<sup>44</sup> i, recentment, Fatàs.<sup>45</sup>

Així, *Castrum Bergium* no pot ésser un *oppidum bergistanum* perquè l'acció transcorre a la zona de la vall de l'Ebre, i en aquesta zona i segons l'obra de Ptolomeu, es menciona una ciutat *Bergidium*, a l'oest d'Osca,<sup>46</sup> ciutat que no ha de confondre's amb la ciutat de *Bargusia* —per nosaltres, Berga— prop i una mica més meridional d'*Iulia Libica*, l'actual Llúvia a la Cerdanya.<sup>47</sup>

Resta, finalment, per assenyalar com a errònia la interpretació d'una làpida trobada a Tarragona i dedicada a Caius Valeri Arabinus,<sup>48</sup> que Vilardaga donà com a testimoni de la importància de la romanització al Berguedà,<sup>49</sup> i en la qual es menciona una *Bergido Flaviensis*.<sup>50</sup>

## CONEIXENCES ARQUEOLÒGIQUES

L'únic poblat on s'havien efectuat excavacions era el de *Camp Mauri*,<sup>51</sup> prop de l'actual ciutat de Berga, però la brevetat de la memòria redactada no permetia avançar cap conclusió d'ordre cultural ni cronològic.<sup>52</sup>

Entre la zona de Navars-Serrateix es coneixen, gràcies a les prospeccions del senyor Josep Badia, alguns indicis de poblament encara que mancats d'excavació, però que responen més aviat a petits hàbitats rurals entorn del canvi d'era que no a vertaders poblats organitzats. El jaciment de la *Costa de la Cavalleria*, prop de Sant Pau de Pinós, podria tractar-se també d'un d'aquests establiments rurals a l'entorn del segle I aC.<sup>53</sup>

42. *Annalen der römischen Provinzen beider Spanien von der ersten Besetzung durch die Römer bis zum letzten grossen Freiheitskampf*, Tesis Erlagen, 1907.

43. E. HÜBNER, *Drei hispanische Völkerschaften*, Berlín, 1886, p. 337.

44. Pedro BOSCH GIMPERA, «Los celtas y el País Vasco», a: *Revista Internacional de Estudios Vascos*, 1932, p. 476 i s.

45. FATÀS, *op. cit.*

46. PTOLOMEU.

47. PTOLOMEU.

48. C. VAL. ARABINO / FLAVIANI F. BERGIDO F. (laviensi) / OMNIB. HON. IN REP. / SUA FUNC. SACERDOTI / ROMAE ET AUG. P.H.C. / OB CURAM TABULARI / CENSUALIS FIDELITER / ADMINISTR. STATUAM / INTER FLAMINALES / VIROS POSITAM EX / ORNANDUM UNIVERS / CENSUER (unt) / (HÜBNER, 4.248).

49. PTOLOMEU.

50. *Bergido Flaviensis* correspon a l'actual Cacabelos a la província de Lleó, però fins l'any 215 aquesta zona estava inclosa dins de la Tarraconense.

51. A. CASTILLO i M. DEL RIU, *El poblado bergistano de Camp Mauri*, VII CAN, Barcelona, 1961, 1962, p. 426-431.

52. Els materials són molt variats i corresponen la majoria d'ells a l'època medieval, no obstant això hi ha alguns fragments de campaniana B.

53. Descobert amb motiu de les obres de la carretera de Navarra a Prats que trinxaren el jaciment, possiblement era aquest un camp de sitges, ja que no es constataren estructures. La ceràmica recollida l'any 1973 responia a fragments de ceràmica oxidada sense pintura, petits fragments de vernís negre, un amb una roseta estampada, i fragments de molí de tipus barquiforme.

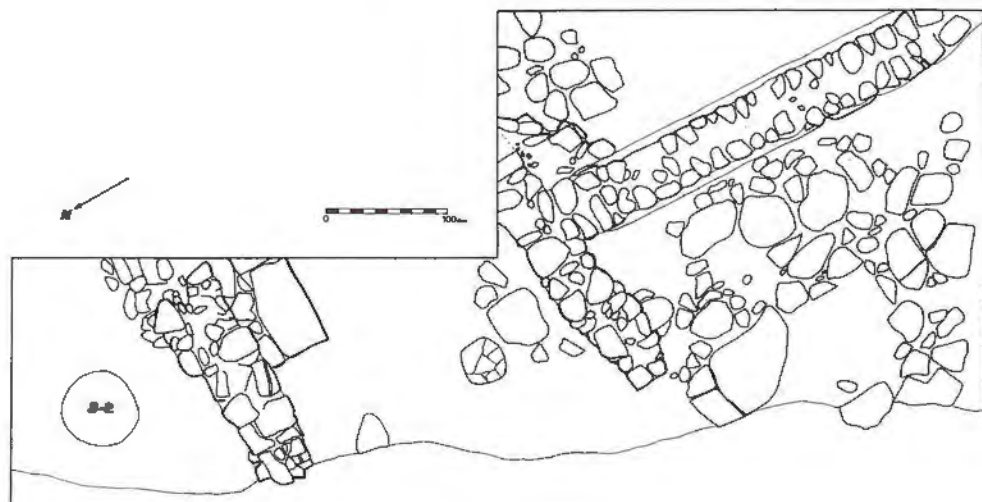


FIGURA 2. Planta de les excavacions de Can Bonells. Any 1986

Finalment, tenim la gran torre quadrada del *Vilar de Tentellatge*<sup>54</sup> que, per les característiques del parament, amb grans blocs quadrangulars de caire ciclopi, ha d'ésser una fortificació de caràcter militar d'època republicana. La seva procedència no té cap més explicació que el control de les poblacions muntanyenques en els primers moments de la romanització fins a perdre'n la funció l'any 39 aC, quan Domici Calvi pacifica definitivament els muntanyencs i assegura el pas pirinenc per la Cerdanya.<sup>55</sup>

D'aquestes pobres constatacions arqueològiques, es despenia tradicionalment la hipòtesi que el Berguedà restava com una zona marginal exclosa del procés d'iberització, amb caràcters culturals arcaïtzants i que amb el procés de romanització s'iniciaria un autèntic canvi cultural. Però aquesta hipòtesi quedaria desmentida en part per una nova excavació arqueològica, portada a terme per un de nosaltres (E. S.).

## L'ASSENTAMENT IBÈRIC RURAL DE CAN BONELLS

Una de les poques constatacions arqueològiques de la qual disposem de l'ocupació d'època ibèrica en l'àrea que tradicionalment es considera bergistana (no oblidem que, ara per ara, és una consideració poc demostrada) és l'assentament de Can Bonells, loca-

54. Miquel TARRADELL, «Un fortí romà a Tentellatge (Navès, Solsonès)», a: *II Col·loqui Internacional d'Arqueologia de Puigcerdà*, Puigcerdà, 1978, p. 245-250.

55. Vegeu nota 28.



litzat i prospectat recentment. Es troba situat al marge esquerre de la riera de Merlès —també coneguda amb el nom de riu Adest—, a cent metres de la riera, a poca alçada sobre el nivell del llit del riu i aigua avall de l'actual cruïlla de carreteres procedents de Vic, Gironella i Puig-reig (coordenades: 42° 1' 8" lat. N i 1° 59' 38" long. E segons el meridià de Greenwich).

La troballa ha estat realitzada per Martí Vilarrasa de Puig-reig, el qual donà avís al Servei d'Arqueologia de la Generalitat de Catalunya de l'existència de tres sitges seccionades en el tall produït en un camp, en fer una extracció de graves.

Aquesta institució decidí iniciar un seguit de prospeccions amb vista a una primera valoració del jaciment i al salvament del contingut de les sitges per tal de poder-ne fer l'estudi adient.

La intervenció esmentada ha posat de manifest l'existència d'un assentament poc extens (2/3 d'hectàrea aproximadament) amb estructures probablement habitacionals i molt ben conservades, a més de tres sitges que poden posar-se en relació almenys per proximitat amb les estructures esmentades.

## LES SITGES

Les tres sitges presenten unes característiques estructurals similars. Estan excavades en la terrassa de graves quaternàries, tenen una mitjana de 2 m d'alçada per 1,5 m de diàmetre màxim i són de la típica forma ovoïdal amb coll d'ampolla.

La primera sitja, la situada més al nord del jaciment, estava reomplerta de terra, s'hi observava el con de dejecció i presentava tres nivells molt pobres en materials arqueològics (alguns fragments de terrissa i un tros de ganivet de sílex). En l'estrat inferior s'ha trobat una concentració de microfauna, actualment en procés d'estudi.

La segona sitja estava buida i fou trobada en la llosa de tapadora caiguda al fons.

La tercera sitja es presentava més interessant. La boca es troba situada al costat d'un enllosat considerablement extens, d'almenys 16 m de longitud (tal com es pot observar en la secció de la gravera). Tenia la llosa de coberta encaixada en l'obertura de la boca. El contingut presentava quatre nivells de farciment, el de més interès era el tercer perquè contenia gran quantitat de cendres, carbons, terrissa feta a mà (olla de perfil en S), fragments de tàpia, ossos de fauna i ceràmica oxidada amb una decoració pintada a bandes blanques sobre un fons rogenc.

## LES RESTES ARQUITECTÒNIQUES

En un espai de 12 m<sup>2</sup> d'excavació s'han exhumat tres murs, un de molt ben conservat, de secció troncocònica i orientat nord-sud (mur A), que correspon al sòcol d'una paret a la qual solament li manca la part superior de la tàpia, i dos murs més (B i C) en més mal estat, construïts en sentit est-oest, el B perpendicular a l'A. Un enllosat fet amb pedra arenosa del país resta emmarcat entre els murs A i B i correspon, amb tota probabili-

tat, a un exterior (recordem que sembla que té uns 16 m de llargada). A l'angle format pels murs A i B en l'àmbit adjacent al "carrer" enllosat, s'ha trobat una raconera de planta triangular que podria ésser destinada a donar suport al inoli manual (es poden observar algunes petites lloses planes situades a l'entorn de la raconera, destinades a facilitar la recollida de la farina).<sup>56</sup> El pis d'aquest possible espai interior és format per terra, petits fragments de terrissa i graveta. Un altre àmbit es crea entre els murs B i C paral·lels, on s'ha conservat un enllosat parcial arran del mur C. La segona sitja queda fora d'aquest espai, però a pocs centímetres del mur, i no es pot precisar si es troba englobada a les estructures o és exterior.

L'estratigrafia és extremadament homogènia. S'observen dos estrats superficials d'argiles, fruit d'anivellaments i conreus. Un tercer nivell cobreix els murs i correspon a la destrucció de les parets de tàpia, format per còdols, argiles, i escassos fragments de ceràmica. El quart estrat correspon a l'abandonament del lloc i es formà abans de la caiguda dels murs de tàpia i de la cobertura, ja que els enderroc de les parets no caigueren sobre el pis sinó sobre aquest darrer estrat format per argiles molt fines i compactades, amb molt poques restes de deixalles i carbons i amb una ceràmica fortament trossejada. Aquest estrat IV és similar en els diferents àmbits, si bé en la zona de l'enllosat es podia observar un subnivell d'un centímetre de potència, constituït per cendres discontinües d'una consistència mínima, que podria haver estat originat per la dispersió eòlica de l'abocament de cendres d'una llar.

## ELS MATERIALS

El procés en què encara es troba el jaciment ens obliga a ésser prudents en la valoració de les estructures i els materials. Tanmateix, podem avançar, malgrat l'escassetat i la fragmentació de la terrissa, la presència de ceràmica d'importació àtica (tant en l'estrat III com en el IV), l'únic material d'importació colonial. D'altra banda, hi ha ceràmica grisa en quantitat molt limitada i les formes d'aquesta corresponen principalment a vores que imiten els bols àtics. No es tracta de grisa de la costa catalana —de la qual no s'ha trobat ni un sol fragment—, sinó d'una grisa de poca qualitat que ja es fabricava anteriorment a la difusió de la grisa fina que se sol trobar en tots els jaciments posteriors al segle IV.<sup>57</sup> Les ceràmiques elaborades en forn oxidant són majoritàries numèricament i tenen unes característiques tècniques molt homogènies (aspecte, superfície, pasta, coloració i desgreixant calcari poc polvoritzat). Les formes solament es poden reconèixer en algun cas, i predominen les vores excavades i les de coll de "cigne". Les úniques decorades

56. Aquesta observació ha estat feta en el treball publicat per Joan MALUQUER DE MOTES *et al.*, *Arquitectura i urbanisme ibèrics a Catalunya*, Barcelona, 1986, p. 51.

57. Els darrers anys hem constatat que la ceràmica grisa emporitana o de la costa catalana es troba en els jaciments dels segles III i II principalment, si bé es pot trobar de manera incipient en nivells datables a finals del segle IV. Vegeu, per exemple, Joan MALUQUER DE MOTES, «Una vasija excepcional del poblado ibèric de Mas Boscà», *Pyrenae*, núm. 1 (1965), p. 129.

són les trobades en la tercera sitja. Com és habitual en aquest tipus de jaciment, les ceràmiques de cuina fetes a mà són representades per les olles de perfil en S i les tapadores típiques que les acompanyen. Els fragments corresponents a àmfores de boca plana són molt escassos.

## CONCLUSIONS PROVISIONALS

1. Ens trobem davant d'un jaciment ibèric situat al fons de la vall i al costat del riu i, per tant, poc assimilable als típics assentaments ibèrics encastellats que l'erosió ha posat al descobert.

2. Sembla que les restes corresponen a un únic moment d'ocupació.

3. La cronologia es pot portar segons els materials d'importació de fabricació àtica, l'absència de grisa de la costa catalana i la troballa en l'interior de la sitja tres de ceràmica decorada a bandes, vers mitjan o finals del segle IV aC com a moment d'abandonament.

4. S'acredita la plena iberització del Baix Berguedà a partir almenys del segle IV, i aquest jaciment és contemporani de l'estrat III de la Canal dels Avellaners (Berga),<sup>58</sup> al moment més antic de Sant Miquel de Sorba,<sup>59</sup> als darrers anys d'Enseresa (Solsonès),<sup>60</sup> a la segona fase de Castellvell (Solsona),<sup>61</sup> per tal d'esmentar les estacions més properes, si bé es podria posar en relació amb la segona etapa de la Peña del Moro<sup>62</sup> (St. Just Desvern), el Cogulló II (Sallent) i Boades (Castellgalí),<sup>63</sup> tots ells situats a la vall del Llobregat.

5. En resum, creiem que Can Bonells pot ésser un petit assentament ibèric rural, dels quals en coneixem tan pocs a Catalunya, que fou abandonat per raons desconegudes, en unes bones condicions d'habitabilitat, pels seus residents, el quals podem qualificar, per les restes que deixaren, com a homes de plena cultura ibèrica, uns homes que, vers el segle IV aC, romanien clarament diferenciats, almenys tècnicament, dels seus predecessors de la "cultura de Merlès", base ètnica dels protohistòrics bergistans.

58. J. CARRERAS, *L'estratigrafia arqueològica de la Canal dels Avellaners*, XXIII Assemblea Intercomarcal d'Estudiosos, Berga, 1979.

59. Juan SERRA VILARÓ, *El poblado de San Miguel de Sorba*, Madrid, JSEA memòria núm. 44, 1922.

60. Juan SERRA VILARÓ, *El poblado ibérico de Anseresa (Olius)*, Madrid, JSEA memòria núm. 35, Madrid, 1921.

61. Miquel CURA MORERA, «Aportaciones al conocimiento del proceso de iberización en el interior de Cataluña», *Ampurias*, 38-40 (1977), p. 331-345.

62. Josep BARBERÀ i Enric SANMARTÍ, «Excavacions al poblat ibèric de la Peña del Moro (St. Just Desvern)», a: *Monografies Arqueològiques*, núm. 1, Barcelona, 1982.

63. Eduard SÁNCHEZ, *El poblament preromà a les valls mitjanes del Llobregat i el Cardener*, tesi de llicenciatura (inèdit), Barcelona, 1986.